

VIIMEINEN JOKIPÄÄLLIKKÖ

Sotien jälkeiset Lapin suursavotat tarjosivat työtä myös uittomiehille. Pauli Yliaska Sodankylästä näki uiton huippuvuodet.

TEKSTI KARI LINDHOLM | KUVAT KARI LINDHOLM, PAULI YLIASKAN KOTIALBUMI JA LAPIN METSÄMUSEO

Suman purkua Kitisel-
lä vuonna 1975, jolloin
Pauli Yliaska toimi
uiton jokipäällikkönä.

ERKKI RÄNNÄLI / LAPIN METSÄMUSEO

Uittosanastoa

- **häntä, hännänajo** ... uiton viimeiset puut ja niiden uittaminen
- **jokipäällikkö** uiton johtaja
- **kelu** uittoveneen voimavinski
- **keluvene** vene, johon keltu oli asennettu
- **kymppi** uiton työnjohtaja
- **lanssi** puuvaraston paikka joentörmällä tai jäällä
- **lenkki** teräskettinki, jolla puomit liitettiin toisiinsa
- **puomi** honkainen puu, joka piti puut paikoillaan joessa
- **pyrästää** niputtaa uittopuita yhteen
- **riukukaljut** ohuet puut, joiden päältä puut vieritettiin jokeen
- **roikka** uiton työporukka
- **ruuhka** puiden kasautuminen yhteen esimerkiksi koskessa
- **sinkki** teräsvaijeri
- **tammi** uitto varten rakennettu pato
- **uittovene** 6–8 metrin mittainen puuvene
- **ukkoherra** savotan ja uiton johtaja
- **vastuu** paikka, johon uittettavat puut kerättiin kokoon
- **veneraito** usean veneen ketju

» Jo 13 vuoden iässä ajattelin, että kyllä minusta taitaa uittomies tulla. »

”Viimeiset puut Kemijoen vesistössä uitettiin kesällä 1991”, Pauli Yliaska kertoo.

Jokipäällikkö **Pauli Yliaska**, 83, Sodankylästä työskenteli Kemijoen uittoyhdistyksen leivissä ensin Kitisellä ja sen jälkeen myös Luirolla Kemijoen vesistön uiton huippuvuosina. Alaisina hänellä oli enimmillään noin 300 tukkilaista 1960-luvun lopulla.

”Ukkini oli Kitisen ensimmäinen jokipäällikkö ja minä olen viimeinen”, Yliaska kertoo.

Yliaskan ukki **Arvid Kontio** oli toiminut myös Nuortin kone-savotan ukkoherrana. Hänen johdolla Nuorttikairan puut kuskattiin höyryvetureilla Tulpioista Ylikemijoelle Lattunan uittolanssiin vuosina 1913–1916.

Yliaska on tullut isoisäänsä, mies on yhä kovassa iskussa. Korkeasta iästään huolimatta hän hoitaa 380 hehtaarin metsätilaansa. Metsätöiden lomassa on aikaa myös muisteluksille.

Uitto työllisti monia

Kemijoki oli Suomen merkittävän irtouittoväylä 200 vuoden ajan, ja vesistön viimeiset uito nähtiin kesällä 1991. Sen jälkeen raakapuu nousi kumipyörille.

Maakunnassa nousi melkoisen polemiikki, kun kävi ilmi, että Kemijoki Oy, Metsäliitto ja Veitsiluoto Oy olivat sopineet Kemijoen uiton lopettamisesta Uittoyhdistyksen selän takana.

”Äkkiloppu tuntui pahalta. Uitto oli tärkeä työllistäjä kesäisin ja halvempi puun kuljettaja kuin tukkirekat”, 43 vuotta Kemijoen uittoyhdistystä palvellut Yliaska sanoo.

Uittoväki, poromiehet, maa-talojen pojat ja yhtiöiden metsurit, riensi uittoon kevättöiden jälkeen. Uittomiesten ansiotaso oli suhteessa heikompi kuin rakennuksilla pakertavien hanskankarien. Tili luettiin kouraan tehtyjen tuntien mukaan, ja miesten ansiot perustuivat pitkiin työpäiviin.

Päällimmäisenä syynä Kemijoen uiton lopettamiseen oli uittettavan puutavaran määrän väheneminen ja muuttuminen tukista huonosti kelluvaksi

kuitupuuksi. Samalla sahatavaran laatuvaatimukset kasvoivat. Pääosa mäntytukeista siirrettiin autokuljetuksiin vuonna 1988.

Uiton loppumisen jälkeen työttömiksi joutuneet miehet purkivat uiton rakenteita ja nostivat vuodesta 1992 lähtien uppopuita. Kemijoen puhdistaminen jatkuu kesäisin.

Poikasena miesten töihin

Kitisen törmällä Sodankylän Askassa varttunut Pauli Yliaska pääsi Kemijoen uittoyhdistyksen palvelukseen jo 16-vuotiaana. Vuosi oli 1950 ja Lapin sotakorvaushakkuut parhaassa vauhdissa. Kitinen oli tukkien täyttämä.

Innostus uittoon on peräisin jo lapsuusvuosilta. Yliaska muistaa taiteilleensa pikkupoikana tukkien päällä kotirannassa.

”Siitä seurailin uittoa, eikä äitini sitä kauhistellut. Uiton kokkina hän oli tottunut jokeen ja temppuiluun.”

Uitosta oli ehtinyt kertyä kokemusta jo ennen Uittoyhdistyksen palveluksessa vietettyjä vuosia. Perheen metsästä uitettiin lähes joka kevät hankintapuuta Käyräjokea pitkin Kitiseen yksityisuittona.

”Uitimme itse, isä oli mestarina. Oli meillä siinä yksi vastuu-kin, ja ajoimme hännät Kitiseen. Jo 13 vuoden iässä ajattelin, että kyllä minusta taitaa uittomies tulla.”

Tukkilaisuransa alussa Yliaska työskenteli esimerkiksi lanssimiehenä, jonka työnä oli tuupata tukit riukukaljuille sillä välin, kun traktorimies haki uutta kuormaa.

Nuorukaisen ura urkeni nopeasti uiton kympeksi ja edelleen jokipäälliköksi. Kun edellinen jokipäällikkö **Albert Hyötylä** jäi vuonna 1965 eläkkeelle, tehtävä siirtyi Pauli Yliaskalle.

Uittopuomit kelohongasta

Kitisellä uitto aloitettiin heti jäidenlähdon jälkeen panemalla honkaiset uittopuomit paikalleen. Myöhemminä vuosina puomipuuna käytettiin kuusta, joka sekin kesti 20–30 vuotta.

Puomien tehtävänä oli muun muassa estää puiden joutuminen metsään tulvaveden mukana. Kemijoen vesistössä oli kymmeniä tuhansia puomeja, joten niissä riitti työtä.

Pauli Yliaskan uran alkuaikoina puomipuut sidottiin toisiinsa lenkeillä, jotka oli väännetty kuusennäreistä. Myöhemmin sidonnassa ryhdyttiin käyttämään sinkkejä.

Kun puomit saatiin paikoilleen, rannalle ajatut pinot vyörytettiin lanskeista jokeen, aluksi käsipelillä. Osa pinoista oli ajettu valmiiksi joen jälle.

Uiton jälkeen puomit säilöttiin vedessä. Ne sijoitettiin suojaisiin kohtiin, jossa ne olivat turvassa jäiden lähdöltä. Yli-Kitisellä vastuut vedettiin maalle hevosilla tai kuluilla.

”Puomien ympärystä hiekoitettiin keväällä hankitoina, että aurinko sulattaisi ne irti jäistä mahdollisimman nopeasti.”

Uitto aloitettiin aina joen yläjuoksulta, jossa maat ovat jyrkkiä ja jossa vesi loppui ensin. Puut uitettiin aapasointa halkovien tammettujen ojien ja pikkupurojen kautta ensin Kiti-sen sivujokiin.

Sitten puut jatkoivat matkaansa Kitiseen, joka yhtyy Kemijokeen Pelkosenniemellä, ja pyrästettyinä edelleen Kemijärveen, jossa Yliaskan porukan uitto päättyi heinäkuun lopulla. Siitä eteenpäin uittotyöstä vastasivat Kemijoen porukat.

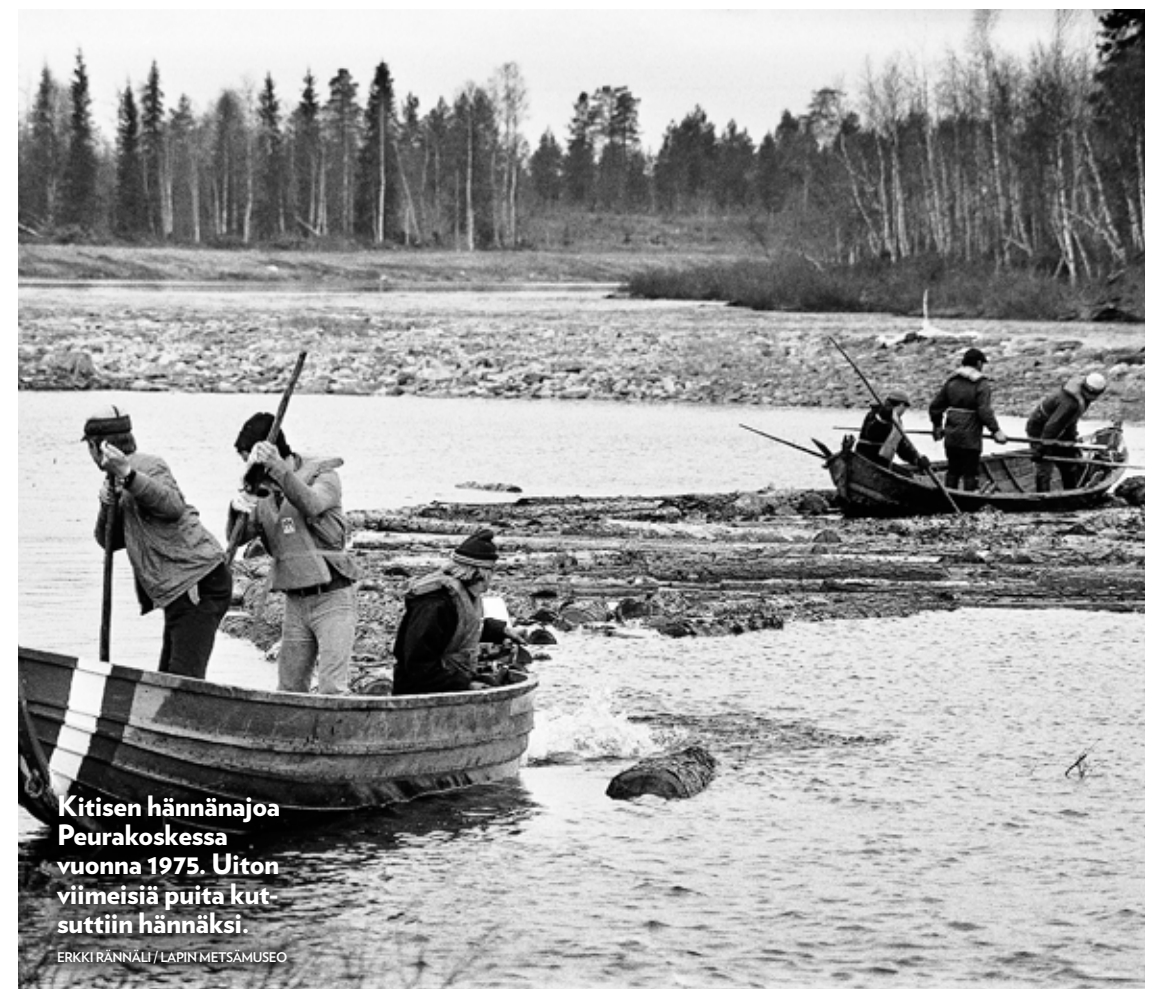
Ruokaa ja untta

Työ oli kovaa ja siihen tartuttiin aina, kun oli tarvis. Miehet olivat tulleet tekemään töitä, eivätkä he niskuroineet. Monesti tukkilaisen yöuni päättyi uittokokin aamuöiseen rääkäisyyn: ”Herätyt! Nyt on joki tukossa!”

Uiton varhaisina vuosina miehet joutuivat usein syömään repusta. Myöhemminä aikoina uittoporukkaan kuuluivat kokki ja katettu kokkivene. Ruuat valmistettiin rantatullilla keitistangon nokassa. Lämpimillä keleillä ruokatarvikkeita hankittiin säännöstellen, etteivät ne olisi pilaantuneet. ➤

Pauli Yliaska tarkkailee uittoa Kitisellä Räkki-Luoston vastuulla 70-luvulla. Puuta on joessa viiden metrin vahvuudelta.

PAULI YLIASKAN KOTIALBUMI

Kitisen hännänajoa Peurakoskessa vuonna 1975. Uiton viimeisiä puita kutsuttiin hännäksi.

ERIKKI RÄNNÄLÄ / LAPIN METSAMUSEO

Uitettava puutavara kerättiin tammettujen ojen ja pienten jokien varteen lansseihin. Taustalla näkyy Luostotunturi.

PAULI YLIASKAN KOTIALBUMI

Uittoväkeä Sodankylän Kelujoella.

PAULI YLIASKAN KOTIALBUMI

Jokipäällikkö Pauli Yliaska valvoo Kitisen uittoa toukokuussa 1975.

ERKKI RÄNNÄLI / LAPIN METSÄMUSEO

Uittoväki nukahti yleensä teltoissa tai laavuissa, kamiinan lämmössä tai rakotulien loisteessa. Toisinaan tukkilaiset pääsivät pitkälleen talojen pirtteihin. Sija löytyi lattialta, reppu tyynynä, patjana vilttikäärö.

”Taloväki nukkui missä nukkui eikä vastustanut järjestelyä.”

Kitisen uiton kohokohta oli Kairalassa Tallavaaran talo, joka oli varautunut ruokkimaan parisataa tukkilaista. Pirtissä oli pitkä ja runsas seisova pöytä, ja miehet maksoivat ruokailunsa itse. Ruokaa oli kerätty tätä varten koko talvi.

”Oli sunnuntai. Syönnin jälkeen panin seinän vierelle maata. Nukuin yön, ja päivän perään. Sitä mukaa kuin aurinko kääntyi muutin paikkaa”, Yliaska kertoo. ”Sama se oli muillakin ukoilla.”

Tammet ryöstäytyivät

Uitossa sattui ja tapahtui, kun tulvavesi virtasi ja joessa ui paljon puuta. Vastuun katkeaminen ei ollut kaukana katastrofista. Kitisellä oli paljon puomittamista. Vastuupuomit suljettiin puiden pitämiseksi paikoillaan, kunnes hännät ehtivät saapua vastuulle.

Kitisen ylimmäinen vastuu sijaitsi nykyisen Porttipahdan voimalaitoksen kohdalla. Seuraava sijaitsi Peurasuvannossa Kurittukosken alapuolella. Puissuvannon vastuu oli edellisen alapuolella, muutaman kilometrin Peurasuvannosta alavirtaan. Sitten tulivat Kersilön ja Räkki-Luoston vastuut.

Mieleenpainuva oli kevät, jolloin Askan lähetyksillä oleva Luosto-ojan tammi oli ryöstäytyä valloilleen. Torvisen jakokunta oli talven aikana hakanut ”ylivoimaisen määrän puuta” välilanssiin, joka läjättiin keväällä tammen niskalle.

Kun uittovedet sitten nousivat hyvälle mallille, puuta ruvettiin uittamaan tammeneistä alavirtaan.

”Ensin meinasi käydä sillä lailla, että tammi ryntää ja ajattaa puut metsään, pitkin maailmaa.”

Kun Luosto-ojalta ruvettiin kiireesti suoltamaan puuta Kitiselle, siellä kävi huonosti, kun kuuden kilometrin päässä Luostotunturin kohdalla sijainnut Räkki-Luoston vastuu suljettiin. Vastuulle tuli ruuhka, vesi nousi ja vastuupuomi katkesi.

Kymppi käski parhaan juoksijan painella Luosto-ojan tammelle. Työnä oli kertoa ukkoherralle, että tammeneikä pitää sulkea heti. Vuorokauden kuluttua Räkki-Luoston vastuu saatiin tehtyä uudestaan ilman, että aivan mahdottomia puumääriä karkasi alajuoksulle.

Vastuupuomi kaadettiin vastavirrasta joen yli viiden venekunnan voimin soutamalla. Veneen perimmäisellä miehellä oli puominpää kiinni. Tämän tehtävänä oli leikkauttaa vene-raitoa virrassa siten, että se pääsee yli joen. Usein vastuupuomina käytettiin kolminkertaista paripuomia.

Miehiä hukkui koskiin

Puusta valmistetun, teräväpäisen 6–8-metrinen uittoveneen perämieheksi pantiin paras mies, ja ammattilainen piti löytyä keulastakin. Veneeseen mahtui kymmenkunta miestä. Yhden uittoporukan käytössä oli neljä venettä varusteineen.

Kitisen kovimmat kosket, Orakoski, Porttikoski ja Kurkiaska, kuohuivat Askan kylän molemmin puolin. Sattui joskus niin, että vene kippasi matkustajat Ahdin vieraiksi. Toisinaan syy löytyi peränpitäjästä. Kerran Orakoskessa soutumiehillä oli ollut luottamuspuola perämiehen jo ennen koskenlaskua.

”Niinhän siinä kävi, että vene nurin ja miehet uimasilleen. Kosken alta kontattiin rannalle. Kokkitulille saapui viimein perämieskin, jolle luettiin tappotuumio. Siitä paikasta mies pinksäi metsään, eikä häntä nähty Kitisen uitossa sen jälkeen”, Yliaska kertoo.

Edellisen jokipäällikön Albert Hyötylän aikana kuusi tukkilaista oli hukkunut veneiden kaaduttua ensin Kitisen Yläkönkäällä ja sitten Porttikoskella.

Jälkimmäisen tapauksen aikana Yliaska työskenteli kymppinä ja oli Orajärven lossin kohdalla puomittamassa. Onnettomuuteen joutunut alimmainen roikka työskenteli tulvassa kuohuvan Porttikosken alla siipipuominlaitossa.

”Hirveä oli Portin aalto. Keluvene kaatui puomin laitaa lasiessaan. Kolme miestä siinä hukkui.”

”Missä oli kriittisiä paikkoja, minä menin aina itte, jos en ollut satavarma että äijät ovat ammattilaisia.”

Syystöinä veneet paikattiin, puhdistettiin, tervattiin ja varastoitiin uittoyhdistyksen tukikohdan katokseen Portin pirtille neljä venettä päällekkäin. Sitten ne olivat valmiit seuraavaa kevättä varten.

Kisailu kuului uittoon

Pauli Yliaska on ollut myös innokas tukkilaiskisailija. Palrintovitriniin on kertynyt lajin pokaaleja, arvokkaimpina kaksi suomenmestaruutta.

Mies on laskenut Tornionjoen suurimman kosken Kukkolan kosken tukilla kahdeksan kertaa ja muutaman kerran lautallakin.

”Kukkola oli koskista kovin, se otti miehestä mittaa.”

Vuonna 1967 Yliaska osallistui Tukholmassa Suomea esittelevään Finn Finlandia -tapahtumaan yhdessä Kemijoen uittoyhdistyksen tukkilaisten kanssa. Tukkilaiset esittelivät taitojaan viikon verran Tukholman keskustassa Strömmenillä kilpaillen keskenään puomilla juoksussa, rullauksessa ja tukilla laskussa.

Yhdessä **Lauri Leinosen** kanssa Yliaska esiintyi myös Montrealin maailmannäyttelyssä Kanadassa samana vuonna. Kahden viikon ajan miehet laskivat vuolasta St. Lawrence -jokea tukilla satatuhatpäisen yleisön edessä.

Kemijoen valjastaminen hävitti kosket ja teki perinteiset tukkilaistaidot tarpeettomiksi. Tämän jälkeen Kemijoen uittoyhdistyksen miehet eivät enää yltäneet kisoissa mestaritasolle. ●

» **Hirveä oli Portin aalto. Kolme miestä siinä hukkui.** »

Höyrysahat käynnistivät uiton

Lapin metsien puun kysyntä kasvoi voimakkaasti 1800-luvun lopulla Kemiin ja Tornioon perustettujen höyrysahtojen myötä. Seudun ensimmäiset sahat rakennettiin Tornion edustalle Röttän saarelle ja Kemin edustalle Laitakariin vuonna 1862. Karihaaran saha aloitti toimintansa 1874 kolmisen kilometriä Laitakarin pohjoispuolella.

Kemiin perustettiin myös Mansikkalan saha 1895 ja Väinölän saha 1897. Kuusiluodon saha aloitti toimintansa Röttän viereisellä saarella Torniossa 1901. Sahoja toimi myös Perämeren Ruotsin puoleisella rannikolla, esimerkiksi Seskarössä eli Seittenkarissa.

Sulfiittiselluloosan keittäminen käynnistyi Karihaaran kylässä Pajusaarassa 1919. Kemin eteläpuolelle Veitsiluotoon perustettiin saha 1922, ja saarella aloitettiin sellunvalmistus 1930.

Perämeren pohjukan kasvava puunjalostusteollisuus tarvitsi tuhansia uusia työntekijöitä, mikä käynnisti muuttoliikkeen pohjoiseen. Vuosina 1890–1910 Lapin väkiluku kasvoi 20 000:lla. Myös ammattiyhdistystoiminta vahvistui, ja maakunnassa perustettiin 20 uutta työväenyhdistystä vuosina 1906–1908.

Uiton huippuvuodet Lapissa nähtiin Metsähallituksen pääjohtajan **Nils Arthur Osaran** (1903–1990) vuonna 1953 aloittamien suurhakkuiden aikana, jolloin savotat koneelistuivat. Kemijoen uittomäärä kaksinkertaistui yli kahteen miljoonaan mottiin.

Myös Ounasjoki ja Tornionjoki sekä Simojoki olivat merkittäviä uittoväyliä. Kitisellä uiton huippuvuosi oli 1968, jolloin puuta uitettiin peräti 600 000 kuutiometriä.

Kemijoen vesistöissä uitettiin yhteensä reilut sata miljoonaa kuutiometriä raakapuuta vuosina 1901–1991, keskimäärin 1,26 miljoonaa kuutiometriä kesässä. Uittajia oli tänä aikana noin 150, joista pitkäaikaisimmat olivat Kemi Oy, Metsäliitto Osuuskunta ja Rauma-Repola Oy. ●